

“Sohbet” Toplantılarında, Topluluğun Kuruluşuna Yönelik Gerçekleştirilen İlk Toplantı ve Önemi

Gökhan EKİM¹

Özet

Eski Türk Toplumunda “toy” ve “şölen” gibi eğlenceler vasıtasıyla bir araya gelen insanların, belirli kural ve gelenekler çerçevesinde gerçekleştirmiş oldukları toplantılardan çeşitli kaynaklarda bahsedilmektedir. Doğu Türkistan’dan Makedonya’ya kadar geçmişteki özelliklerinin bir kısmının korunarak günümüzde de yaşatıldığı bu toplantılar, farklı adlarla Anadolu’da da yaşatılmaktadır. Toplantılar başlamadan önce, yöneticilerin seçileceği veya eski yöneticilerin görevlerinin teyit edileceği, topluluğa dâhil olmak isteyenlerin durumlarının görüleceği, yemek çeşitlerinin kararlaştırılıp, müzisyenlerle ilgili bağlantıların yapılacağı, yani toplantıların genel işleyişinin belirlenip, sınırlarının çizildiği bir “ilk toplantı” yapılır. Makalede, bu toplantıların işleyiş sistemi ve işlevleri üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Halkbilimi, Gelenek, Toy, Şölen, Ahilik, Yâran

The First Meeting and Its Importance of the Community Institution in “Sohbet” Meetings

Abstract

In society of ancient Turks, the people came together by means of amusement like, “toy”, “şölen”. It is mentioned that there are some determined rules and traditions in the meeting. From East Turkistan to Macedonia a part of peculiarity meeting is protected in past. Nowadays, the meetings have still gone on and it is known that different names. Before the meetings, the managers will be elected or confirmed duties of the former managers, who wish to be included in the community to discuss the situation, decided and varieties of food, musicians, be made about the connections, Determining the overall functioning of the meetings, the boundaries are drawn in a “first meeting” is.

Key Words: Folklore, Tradition, Toy, Şölen, Ahilik, Yâran

¹ Ege Üniversitesi, DTM Konservatuvarı, İzmir - TÜRKİYE
E-posta: gekim75@hotmail.com

Giriş

Anadolu’da, “Sohbet” başlığı altında toplayabileceğimiz, özellikle kış geceleri, haftanın belli günlerinde periyodik olarak sürdürülen, disiplinli ve kurallı toplantılar, yörelere göre, Çankırı, Isparta, Akşehir ve Simav’da “Yaren” (Yâran), Şanlıurfa’da “Sıra Gecesi”², Elazığ’da “Kürsübaşı”, Van’da “Oturmah”, Antalya’da “Kef”, “Keyif”³, Adıyaman, Mardin ve Artvin’de “ârifâne” sözcüğünün yöresel ifadelerdeki çeşitli söyleniş biçimleriyle, “Harefene”⁴, “Arfana”, “Harfana”⁵, Diyarbakır’da “Velime Geceleri”⁶, ülke sınırlarımızın dışında ise, Doğu Türkistan’da “Meşrep”⁷, Kırgızistan’da “Coro Bozo”⁸, Özbekler’de “Geşdek”⁹, “Kırım Karay Türklerinde “Konuşma”¹⁰ Bulgaristan’da “Muhabbet”¹¹, adları ile anılmaktadır. Geçmişte toy ve şölen gibi isimlerle anılan toplantıların devamı olarak nitelendirebileceğimiz “Sohbet Toplantıları”, geniş bir coğrafyada, aynı kökten beslenen bir ağacın dalları gibi farklı Türk boyları arasında ve Anadolu’da canlı olarak sürdürülmektedirler. Yapısal, işlevsel ve içerik itibarıyla görülebilen benzerlikler, toplulukların, aradan asırlar geçmiş olsa da, formel kalıplarla şekillendirmiş oldukları, toplantıların, özü itibarıyla değişmemiş olan, günümüzde de sürdürdükleri uygulamalarıdır. Toplantılar arasında görülebilen farklı uygulamaların olması da, Bin yıllık bir siyasî ayrılıkla beraber adı geçen coğrafyaların birbirinden uzaklığı ile de açıklanabilir. Kaldı ki, Anadolu’da da yöreye, topluluk üyelerinin siyasî, felsefî görüşleriyle beraber, geleneği algılayış ve yorumlayış farklarından kaynaklanan uygulama farklılıkları görülebilmektedir. Toplantıların işleyişinde, topluluğa dair hiyerarşik yapılanmanın ve yöneticilerin mutlak otoritelerinin hissedildiği bir anlayış hüküm sürer; ancak, vurgulanması gereken önemli bir nokta, toplantıların sevk ve idaresini sağlayan yöneticilerin seçilip, işleyişe dair kararların alındığı ilk toplantıda,

² Abuzer Akbıyık, *Şanlıurfa Sıra Gecesi*, Elif Mat. Şanlıurfa, 2006, s. 350

³ Sadi Yaver Ataman, *Eski Safranbolu Hayatı*, Genişleterek yayına hazırlayan: Süleyman Şenel, Baskı: Canyiğit Grafik, İstanbul, 1994, s. 41.

⁴ Abuzer Akbıyık, age, s.114.

⁵ Salih Turhan, Nail Tan, “*Artvin Halk Müziğine Giriş*”, Arvin Valiliği Kültür Yay, Cem Veb Ofset, Ankara, 2001, s. 42.

⁶ Vedat Gündoğan, “Diyarbakır Kültürü”, Kripto Yay, BRC Mat, Ankara 2011, s.98.

⁷ Abdülkerim Rahman, *Uygur Folkloru*, Çeviri: Soner Yalçın, Erkin Emet, Kültür Bakanlığı Hagem Yayınları, Ankara, 1996, s.26.

⁸ Karsten Arstanbek, *Kırgızskiye İğri, Razvleçeniye*, İlim Yayınevi, 2004, Bişkek, s. 74 – 79.

⁹ G. Tarıman Cenikoğlu, Akşehir’de Yarenlik Geleneği, *Çankırı Kültürü Bilgi Şöleni Bildirileri*, Deta Matbaası, Ankara, 2004, s. 66.

¹⁰ Erdoğan Altınkaynak, “Çankırı’da Yaren Kültürünün Kırım Karay Türklerindeki Benzeri Konuşma”, *Çankırı Kültürü Bilgi Şöleni Bildirileri*, Deta Matbaası, Ankara, 2004, s. 62.

¹¹ Fahri İbrahim Hasan, *Yasenkovo Folkloru*, Şumen Episkup Konstantin Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Şumen, 1998, s. 46.

gerektiğinde seçim yapılması suretiyle genel eğilimin belirlenmesi ve bu aşamada da, ortak aklın ön plana çıkarıldığı bir yol izlenerek, sürecin, katılımcı, çoğulcu ve demokratik bir yöntemle gerçekleştirilmesidir. Yapmış olduğumuz makale çalışmasında da Sohbet Toplantılarının kuruluşuyla ilgili süreci izleyebileceğimiz İlk toplantılardaki işleyişin farklı topluluklar tarafından gerçekleştirilme biçimleri örneklenerek açıklanmaya çalışılacaktır. Toplantılara ait uygulamaların duysal-görsel olarak kayıt edilmesi yoluyla halk biliminin kuşaktan-kuşağa kültürel aktarımının sağlıklı bir biçimde gerçekleştirilmesini olanaklı kılan günümüz teknolojisi ile elde edilmiş kayıtlar, çalışmamızda, konu ile ilgili mevcut yazılı kaynaklarla birlikte yararlandığımız veriler olmuştur. Bunların yanı sıra, Elazığ (Kürsübaşı), Çankırı (Yaran), Balıkesir-Dursunbey (Barana) gibi çeşitli yörelerde gerçekleştirmiş olduğumuz çalışmalarda da, alan araştırması yöntem ve tekniklerinin uygulanması sonucunda veri toplandığı; bu verilerin analiz edilip, sonuca ulaşılmaya çalışıldığını, toplantıların uygulamalarındaki benzer ritüel ve formel motiflerin de “tarihsel yöntem” ışığında ele alınarak incelenmesinin yapıldığını söylemek mümkündür.

Sohbet Geleneğinin Tarihsel Kökleri

Konunun tarihsel boyutu incelendiğinde, karşımıza geleneğin günümüze kadar derin izler bırakan köklerini bulabilmek mümkündür. Birçok araştırmacının, Sohbet Geleneğinin kökenini açıklarken gönderme yaptıkları Ahi Teşkilatını ele aldığımızda, konu ile ilgili ilk bilgileri aldığımız Fas’lı bir seyyah olan “İbn-i Batuta”nın, Anadolu’da karşılaştığı Ahileri şu şekilde anlattığı görülmektedir.

“Ahi’ler bilad-ı rumda sakin Türkmen akvamının her vilayet ve belde ve kariyesinde (köy) mevcuttur. Ecanibe (yabancılar) ibraz-ı refet ve fütüvvet ve it’amına ve ifayı havayicine, müsareat (yardım) cebabireyi tenkil ve imha ve avan-ı zulüm ve teaddi ile bunlara iltihak eden aşirrayı (şirretler) katl ve ifna hususunda bunların dünyada eşi yoktur. Oraca Ahi gayri müteehhil ve mücerret (bekâr) gençlerden ehliisnaat vesairenin biliçtima kendülerine reis intihap ettikleri adama itlak ve bu cemiyete dAhi fütüvvet tesmiye edilir. Reis bir zaviye inşa ile kaliçe vesair muhtaç olduğu eşya ile tefriş ve kanadil talik eder. Rufekası (arkadaşları) gündüz istihsal-i esbabı maişeret’e çalışup badelasr meksubat’ını reise getirir, bununla meyve ve taam ve zaviyede sarf olunan diğer mevadd satın alırlar. O gün beldeye bir müsafir gelirse ise zaviyelerine mihman ederler ve bu alına şeylerle ana ziyafet çekerler. O kimse avdetine kadar onların müsafiri olur. Bir kimse gelmediği halde, taam için toplanup yemek yerler. Teganni ve

raks ederler ve sabahleyin icrai sanat'a giderek badelasr yine kaffesi kazandıklarını reise götürürler"¹².

İbn-i Batuta'nın yapmış olduğu tespitlerden, zaviyelerinde, akşamları toplanarak yenilip, içildiği ve müzik eşliğinde raks etmek suretiyle de eğlendirildiğini öğrendiğimiz Ahî Teşkilatı, 13. yy. Anadolu'sunda ekonomik, siyasi, askeri ve toplumsal bir yapılanma olarak ön plana çıkmış, 1838'de kaldırılmasından sonra bile uzun süre ekonomik ve toplumsal yaşamda izlerini sürdürmüş, İttihat ve Terakki Fırkası'nın iktidara gelmesiyle birlikte de, iktisadi yaşamı canlandırmak amacıyla kurtarıcı bir model olarak ele alınmak istenmiş ve Anadolu'ya gönderilmiş olan Baha Said Bey'in¹³ araştırmaları sonucunda sunduğu raporlarla da konuyla ilgili bilimsel sayılabilecek ilk çalışmalar başlatılmıştır. Temel olarak Ahi Teşkilatının yüklenmiş olduğu misyonlara baktığımızda, Anadolu'da varlığını sürdürdüğü dönemlerde, esnaf ve sanatkârların mesleki bir teşkilatı olmasının yanı sıra yönetim boşluğu olduğunda da idari yapıyı ele alması ve ülkenin güvenliğinin tehdit altında olduğunda yurt savunmasına askeri yönden katkıda bulunması nedeniyle çok yönlü ve işlevli bir teşkilat olduğunu görmekteyiz. Anadolu'ya gelmeden önce çoğunlukla göçebe yaşam biçimini sürdürmekte olan toplulukların, Selçukluların iskân politikaları sonucu Anadolu'yu yurt edinmeleriyle beraber,¹⁴ yerleşik hayatın ilk aşaması olarak görülen tarım toplumuna geçmeleri ve bu gelişmeye paralel olarak ortaya çıkan değerler çatışmasının önünde, Ahi teşkilatının, her iki yaşam biçiminden belirli öğeleri ve değerleri içinde bulundurması nedeniyle de önemli ölçüde toplumsal dengeyi koruduğu bilinmektedir.¹⁵ Ekonomik yönden ise ustaların ürettikleri ürünlerin fiyatlarının belirlenerek müşterinin aynı ürüne fazla fiyat vermesinin önüne geçilmiş, haksız rekabete maruz kalıp ürünün maliyetine veya onun altına satılmaması sağlanarak da esnafın hakkı korunmuştur. Aynı işi yapan meslek sahiplerinin ihtiyaç duydukları hammaddelerin alım satımı da Ahi teşkilatı tarafından karşılanmış ve yine bu yolla haksız rekabetin önlenmesinin yanında teşkilata küçük yaşta katılan çırakların, usta olana dek mesleği öğrenmenin yanında ahlaki olarak da olgunlaşmışları hedeflenmiştir. Çırağın gündüz atölyede mesleki eğitimine devam etmesinin yanı sıra, geceleri de eğitimin temel aşamalarından olan zaviyelerde yapılan toplantılara katılması, bu toplantılarda "oturup-kalkma, yeme-içme, güzel konuşma" vb. görgü kurallarının titiz bir şekilde uygulanması; bu kuralların içselleştirilerek

¹² Sabahattin Güllülü, "*Sosyoloji Açısından Ahi Birlikleri*", Ötüken Yayınevi, İrfan Mat. İstanbul, 1977, ss. 17-18.

¹³ İsmail Görkem, "*Giriş*" *Türkiye'de Alevi- Bektaşî, Ahi ve Nusayri Zümreleri* içinde, (Girişi yazan ve yayına hazırlayan İsmail Görkem) Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000

¹⁴ Sabahattin Güllülü, age., s. 68.

¹⁵ Sabahattin Güllülü, age., s. 74.

gündelik hayata aktarılması; sohbetlerde anlatılan menkıbelerden ve fütüvvet namelerden yola çıkarak da kendi dünya görüşünün oluşturulması sağlanmıştır. Ahilik geleneğinde her meslek grubunun bir dini şahsiyeti kendilerine pir olarak kabul etmeleri, idealize edilmiş bir figür olarak karşımıza çıkan “pirin” dini yönüyle beraber, mesleğin de o pirin önderliğinde yürünen ve belli aşamaları geçerek hakikate ulaşılan adeta bir tasavvufi yol olarak görülmesi, mesleki ve ahlaki hassasiyetin daha belirgin bir konuma gelmesini sağlamıştır. Herhangi bir meslek grubundan bir ustanın ürettiği ürün kalitesiz bulunmuşsa derhal olaya müdahale edilmiş ve hala günümüzde “pabucu dama atılmak” deyiminin geldiğine inanılan, ürettiği ayakkabının kalitesiz olması dolayısıyla, yiğitbaşı tarafından dama fırlatılan pabuç uygulaması, kalite kontrol mekanizmasının ve meslek etiğinin etkin bir şekilde uygulanmasını sağlamıştır.

Ahî Teşkilatının tarihsel köklerini inceleyecek olursak, konuyla ilgili yayınlarda, araştırmacıların dünya görüşleri doğrultusunda konuya yaklaştıklarını görebiliriz. Kimi araştırmacılar, Fütüvvet Geleneğinin uzantısında şekillenmiş bir teşkilat olarak, kimileri, Bizans Loncalarının kalıntısı olarak, kimileri Orta Asya Türk Geleneklerinin devamı olarak, kimileri İran’dan yayılmış bir kuruluş olarak, kimileri de Marx’ın öne sürdüğü “Asya Tipi Üretim Tarzı”¹⁶ adıyla anılan modelin bir benzeri olduğu yönünde görüşler ileri sürmüşlerdir. İlginç olan nokta, araştırmacıların tarihsel verileri, kendi inançlarını doğrulamak adına görmezden gelmeleri ya da çarpıtmalarıdır. Örneğin, Ahiliği Fütüvvet Teşkilatı’nın uzantısı olarak kabul edenler, Orta Asya’da Türklerin göçebe kültürünü sürdürmüş olduklarından dolayı ticareti bilmediklerini dolayısıyla Anadolu’ya geldikten sonra ticareti öğrenip, Arap Dünyası’nda şekillenip Anadolu’ya da uzanan Fütüvvet Teşkilatı’nı model alarak örgütlendiklerini öne sürmektedirler. Ahiliği, yalnızca Türk Kültürünü temel alarak açıklamaya çalışan araştırmacıların bir kısmı da Ahi Teşkilatlarında geçerliliği olmuş Fütüvvet nameleri görmezden gelerek, Fütüvvet etkisini kabul etmemektedirler. Konuyla ilgili düşüncemiz, boy teşkilatlarının, mesleki yapılanmayı da yansıttığı “kutu” adı verilmiş ilk mesleki teşkilatların¹⁷ Türklerce bilindiği ancak Anadolu’ya göç ve İslamiyet’in kabulüyle birlikte, İslami ve Anadolu’daki yerleşik kültürlerin etki ettiği yeni bir yapılanmanın ortaya çıkmasını sağladığı yönündedir ve bu birikimi insanlık tarihinin ortak mirası olarak kabul etmek daha doğru bir yaklaşım olacaktır; zira tarih boyunca çeşitli toplumlarda meslek örgütlerinin, Babil, Eski Yunan, Roma, Eski

¹⁶ Doğan Avcıoğlu, *Türkiye’nin Düzeni I*, Yayıncılık Mat, İstanbul, 1995, ss.13- 16.

¹⁷ Emel Esin, “*Türk Kültür Tarihi İç Asya’daki Erken Safhalar*”, TTK Basımevi, Ankara, 1985, s. 13.

Mısır, Çin, Hindistan¹⁸ daha sonra Orta Çağ Avrupa'sında görüldüğü ve bu lonca tipi örgütlenmenin, insanların, başta ekonomik çıkarları olmak üzere ortak düşüncelerini, zevklerini savunup ileri götürdükleri bilinmektedir.¹⁹

Ahî Teşkilatı ile ilgili bu kısa tarihî bilgiyi verdikten sonra, düşüncemizi belirtmemiz gerekirse, Ahî Topluluklarının yapmış olduğu eğlenceler vasıtasıyla, eski Türk Yaşantısındaki toy ve şölen gibi toplantıların taşıyıcısı durumunda olduklarını ancak bu toplantıların kökeninin Ahiliğin de ötesindeki bir geçmişte aranması gerekmektedir. Düşüncemize dayanak olarak verebileceğimiz tarihsel verileri ise şu şekilde sıralayabiliriz: Eski Türk Yaşantısında şölen, sığır, yuğ adlarıyla çeşitli ayinler düzenlendiğini belirten Fuad Köprülü, Oğuz Boyları'nın kurban ziyafeti olan Şölen'in, başka kavimlerin kurban ayinlerinde rastlanılamayacak özellikler gösterdiğini, kurban etlerinin parçalarının belirli bir sıra ve usul çerçevesinde dağıtılması şeklinde özetlenebilecek uygulamanın, diğer kavimlerin ayinleriyle arasındaki ayırt edici farklılıklardan biri olduğunu, yalnızca inançsal bir topluluk olarak karşımıza çıkan Taoizm Teşkilatı'nda da aynı uygulamanın görülebileceğini belirtmiştir.²⁰ Aynı konuyu "Orun ve Ülüş Meselesi"²¹ adlı makalesiyle derinlemesine aktaran Abdülkadir İnan, uygulamanın pratikteki detaylarını da içeren bir çalışmayla konuyu açıklamaya çalışmıştır. Ziya Gökalp ise Şöleni, "*Eski Oğuzların hanlar hanı ve beylerbeyi ile birlikte yirmi dört Oğuz beyini kapsayan resmi toylarına şölen adı verilirdi*" şeklindeki sözlerle konuyu açıklamaya çalışmıştır.²² Oğuz Han Efsanesinde bahsedilen şölene de değinen Köprülü, "*Oğuz Han'ın emri ile tezhibli bir oba inşa olunarak, dokuz yüz at ile dokuz yüz koyun boğazlandı; meşinden yapılan dokuz havuza arak, doksan havuza kıymız dolduruldu.*" sözleriyle bahsi geçen uygulamayı yinelemiş, "*Gün Han zamanında da yine aynı surette umumi bir ziyafet yapılarak kırk gün kırk gece işret edildiğini*" kaydetmiştir.²³ Eski Türklerin yaşantısı ile ilgili bilgiler bulabildiğimiz bir başka kaynak da, Kaşgarlı Mahmud'un Divan-ı Lügat-it Türk adlı eseridir. XI. Yüzyıl Türk yaşamı ile ilgili bilgiler bulabildiğimiz eserde, daha sonra Safevi Devleti'nde de görülebilecek olan, sıra ile yapılan şölenlerin "*suğdıç*" adıyla anıldığından bahsedilmektedir. Yine aynı eserde

¹⁸ Emine Gürsoy Naskali, "Doğu Türkistan'da Ahilik (Yeni Uyurca Belgeler)", *Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, Kültür Bakanlığı Hagem Yayınları Seminer-Kongre Bildirileri Dizisi Devran Matbaası, Ankara, 1996, s.97.

¹⁹ Herbert Heaton, *Avrupa İktisat Tarihi (İlk Çağdan sanayi devrimine)*, Çeviren: Mehmet Ali Kılıçbay İmge Kitabevi yayınları. İstanbul. Mart 1995, s.58.

²⁰ Fuat Köprülü, *Edebiyat Araştırmaları*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, TTK Basımevi, Ankara, 1999, s. 72.

²¹ Abdülkadir İnan, *Türk Hukuk Ve İktisat Tarihi Mecmuası*, Orun ve Ülüş Meselesi, İstanbul, 1931, ss. 121- 133.

²² Ziya Gökalp, *Türk Uygarlığı Tarihi*, İnkılap Kitabevi, İnka Ofset, İstanbul, 1991, s. 50.

²³ Fuat Köprülü, age. , s. 72.

daha farklı tarzda gerçekleştirilen gece toplantılarına da “*süçrük*” denildiği ve Kaşgarlı Mahmut’un, “*Ol manga söz tabuzdı*” şeklindeki sözlerinin, “o bana bilmece söyledi” anlamına gelmesinden dolayı, bahsi geçen eğlencelerin içerisinde, bilmecelelerin sorulmuş olduğunu da düşünmek mümkündür²⁴. Gökalp, bununla birlikte eserinde Eski Türkler’in görkemli ve oldukça israflı şöleninin, toy adıyla anıldığını Dede Korkut Anlatmaları’ndan yola çıkarak belirtmiş ve Dede Korkut Metni’nden konu ile ilgili küçük bir paragraf vermiştir: “*Dirse Han hatununun söziyle ulu toy eyledi, hacet diledi. Attan aygır, deveden buğra, koyundan koç kırdırdı. İç-Oğuz, Dış-Oğuz beylerinin üstüne yığınak etti; aç görse doyurdu, çıplak görse donattı, borçluyu borcundan kurtardı, tepe gibi et yıgıdı; göl gibi kıımız sağdı*”²⁵ Bayındır, Han’ın iç-il’e bağlı oymakları çağırıp İç-Oğuz’u egemenliği altına aldığı ziyafetten de bahsetmiş, ayrıca Salur Kazan’ın düzenlemiş olduğu “çağrılıları yedirip içirdikten, giydiren donattıktan ve borçlarını verdikten sonra otağdan çıktığını; bütün çağrılıların çağrı sahibinin otağını, sürülerini vb. mallarını yağma ettikleri şöleden bahsetmiştir. Salur Kazan Anlatmasındaki şölenin ise potlaç kurumun tam olarak görülebildiği bir örnek olduğunu vurgulamıştır²⁶. Gökyay ise bu geleneğin tarihimizde Farsça Han-ı Yağma şeklinde geçtiğini, Dede Korkut Kitabı’nda görülen uygulamanın daha geriye götürülemediğini belirtmiştir²⁷. Şölen düzenleme geleneğinin Anadolu Selçuklu Sultanı Alâeddin Keykubad’ın Konya’ya gelip ecdad tahtına oturduktan sonra Oğuz Töresince düzenlenerek sürdürülmüş olduğu da kaynaklarda belirtilmiştir. Bu şölen şu şekilde tarif edilmektedir. “*Selçuki hükümdarı Alaaddin Keykobod, Konya’ya giderek ecdadı tahtına oturduktan sonra görülen usule bağlı olarak umumi bir ziyafet tertibini, şeylan kurulmasını emretmişti: Çini altun sahanlar ve tepsiler içinde enva’ı ni’am-dane ve muz’afer ve kaliyyat ve buraniyat ve me’muniye ve helvat, ahlak-ı ehl-i iran gibi mümessek ve muattar ve yahniler ve söglemeler ve büryanlar ve tavuk ve güvercin ve bıldırcın söglemeleri sadra ve iki kola Oğuz resmince baştanbaşa döşenip müzeyyen ve mürettep oldu ve kasat-ı kıımız ve ayran ve mümessek ve muattar şerbetler Oğuz’un resm-i erkânı üzre içildi. H’an götürüldükten sonra bezm-i husrevani koyup, altun ve gümüş evani ve murassa göbekli akdah ve badiye ve memzuç maşrapaları araste olunup, akdah-ı efrac dair ve sayir oldu ve üstad mutribler emred-i hoş avaz şakirdleri ile ki anların*

²⁴ Reşat Genç, *I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, Kaşgarlı Mahmud’a Göre XI. Yüzyılda Türklerde Oyunlar ve Eğlenceler, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1977, C. III. s. 242.

²⁵ Ziya Gökalp, age. s. 155.

²⁶ Ziya Gökalp, age. s. 50.

²⁷ Orhan Şaik Gökyay, *Dedem Korkutun Kitabı*, Kabalcı Yayınevi, Yaylacık Mat, İstanbul, 2006, ss. 1036, 1077.

latif elhan ve negamatı âşıkların ahzan ve kayguları rahtlarını ve selvet kişverine naklettirip terahlar feraha mübeddel olurdu...²⁸” Çu Dönemi’nden I. Alâeddin Keykubad zamanına kadar büyük ölçüde aynı şekilde devam ede gelmiş olan Alplik Şölenleri’ndeki tolular içilerek yapılan ant törenleri, hükümdar, subaşı, sipahdarın birbirlerine yeminle bağlamalarını sağlamıştır. Esin, Yazıcıoğlu’na dayanarak törenin askeri yönünün anlatıldığı şiiri de konuya örnek olması açısından eserinde yer vermek suretiyle belirtmiştir²⁹:

Sohbet Toplantılarının İşleyişine Dair Kararların Alındığı İlk Toplantı

Toplantılar başlamadan önce, yöneticilerin seçileceği veya eski yöneticilerin görevlerinin teyit edileceği, topluluğa dâhil olmak isteyenlerin durumlarının görüşüleceği, yemek çeşitlerinin kararlaştırılıp, müzisyenlerle ilgili bağlantıların yapılacağı, yani toplantıların genel işleyişinin belirlenip, sınırlarının çizildiği bir “ilk toplantı” yapılıp. Bu uygulamalarla ilgili çeşitli örnekler şu şekilde görülmektedir: Barana Geleneğinde Barana Yöneticilerinin belirlenmesinin yanında diğer yörelerde görülmeyen farklı bir uygulama karşımıza çıkmaktadır; üyelerin parmaklarından akıttıkları kanlara bulanık pilavı yemek suretiyle “kan kardeşi” olmalarıdır ki bu uygulama toplantının isminin de “kanlı pilav” şeklinde belirlenmesine neden olmuştur³⁰. Gerede Sohbet Geleneğinde ise sohbet yapmak isteyen gençlerin, kendilerine başkanlık etmek üzere bir “başeski” seçmeleri ile birlikte başeskinin de sohbet çavuşunu belirlemesiyle yapılanma tamamlanmış olur ve başeski, uygun bir günde, sohbetçilerin gelip gidecekleri kahvenin, sohbetin hangi hafta başlayacağını, ne kadar devam edeceğini, kimlerin evinde toplantı yapılacağını, masrafların ne şekilde karşılanacağını belirleneceği bir toplantı düzenler.³¹ Urfa Sıra gecelerinde ise oylama yapılmak suretiyle İlk toplantıda, başkan, başkan yardımcısı, muhasibin seçilmesi, toplantının, haftanın hangi gecesi yapılacağı, başlangıç ve bitiş saatleri, ev sahipliği yapacak olan üyelerin sıralarının belirlenmesi gibi konular karara bağlanır. Sıraya dâhil olmak isteyen yeni katılımcının onaylanması veya reddedilmesi, ikramların çeşit ve miktarlarının belirlenmesi, (az veya çok ikram yapmak, kural ihlalidir ve cezayı gerektirir), toplanacak paraların miktarlarının ve yardım yapılacak yerlerin belirlenmesi, kural ihlalinde bulunanlara verilecek ceza, misafir davet edilip

²⁸ Fuat Köprülü, age. s. 76.

²⁹ Emel Esin, *Türk Kozmolojisine Giriş*, Yayına Hazırlayan: Ergun Kocabıyık, Kabcacı Yayınevi, Yaylacık Mat, İstanbul 2001, ss. 141,142.

³⁰ Azat Kaya, “Dursunbey Halk Kültürüne Bir Bakış”, *Alaçam Dağları Ve Dursunbey I. Ulusal Sempozyumu*, İmpa Mat, İstanbul, 2003, s.231.

³¹ “1967 Bolu İl Yıllığı”, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1968, s.220.

edilmeyeceği, sıra elemanlarının yatırım amaçlı ev, arsa gibi alacakları ortak malların belirlenmesi, toplumsal sorunlar ve kültürel olayların görüşülmesi gerçekleştirilir.³² Afyon Gezek Geleneğinde de toplantıları organize etmek amacıyla toplanılır ve çekilen kura sonucu, toplantı günlerinin sırası belirlenir ve gezeği yönetmek üzere bir “kolbaşı” belirlenir.³³ Simav Yaren Geleneğinde ise topluluğu oluşturacak olan 25–30 kişinin katılımının sağlanması ile önce yarenlerin boş zamanlarında uğrayabilecekleri bir kahvehane belirlenir daha sonra da kararlaştırılan günde ilk toplantıyı yapmak üzere dağılırlar. Yemin töreninin de yapılacağı ilk toplantıya abdestli gelinmesi gerekir. Bu toplantıda yemeklerin yenilmesiyle beraber, yaş sırasına göre belirlenen oturma düzeni oluşturulur ve daha sonra da yaren yöneticilerinin seçimine geçilir. Yaren yöneticilerinin seçiminden sonra toplantılara ev sahipliği yapacak üyelerin sıralamasına karar verilir ve ilk ev sahipliği yapacak üyeye “yaren sopası” verilir.³⁴ Tecrübeli Yârenlerin gösterdikleri adaylar arasından açık oyla ve oy çokluğu esasına göre Köşe İhtiyarı, Büyük Yarenbaşı, Küçük Yarenbaşı, Sözcü ve Muhasip; gerekiyorsa Büyük ve Küçük Yarenbaşı Vekilleri seçilir. Seçilen yöneticiler statülerine ve yaşlarına uygun olan yerlere oturtulurlar. Sıra yemin törenine geldiğinde herkes ayağa kalkar, sıra ile ve Kur’an üzerine el basarak yemin ederler. Yarenlerin yemini şöyledir:

“Ben Simav’ın mahalle/köy inden doğumlu oğlu olarak tarihinde yarenine girdim. Bugünden itibaren atalarımızdan tevarüs ettiğimiz örf ve adetlere uygun yaren kurallarına uyacağıma ve bütün yaren arkadaşlarımı kardeş olarak kabul edeceğime ve yarenin sonuna kadar çok mühim mazeretim çıkmadığı an yarenden ayrılmayacağıma Allahım, Kur’anım, Silahım ve Namusum adına and içerim ve yeminimi imzama tasdik ederim”. Büyük Yarenbaşı dışındaki tüm Yarenler bu yemini ederek üzerinde aynı sözlerin yazılı bulunduğu tutanağı imzalar ya da parmak basarlar.

Büyük Yarenbaşının yemini ise şöyledir:

“Ben Simav’ın mahalle/köy inden doğumlu oğlu olarak tarihinde teşekkül eden yarenine yiğitbaşılığına seçimle tayin edildiğim bu andan itibaren atalarımızdan tevarüs ettiğimiz örf ve adetlere uyan yaren törelerine uyacağıma, bütün yaren arkadaşlarımı eşit tutacağıma, hepsini yaşıma göre kardeş ve evlat olarak kabul edeceğime ve yarenin sonuna kadar yarenbaşılıktan

³² Abuzer Akbıyık. age. s.80.

³³ Abuzer Akbıyık. age. s. 346

³⁴ Tülay Er. *Simav İlçesi ve Çevresi Yaren Teşkilatı*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1988 s. 36- 37.

aziledilsem dahi (Yaren'den) ayrılmayacağıma, Allah'ım, Kur'an'ım, Silahım ve Namusum adına and içerim ve imzamlı yeminimi tasdik ederim.”³⁵

Akşehir Yaren Geleneğinde ilk toplantı sırasında gerçekleştirilen uygulamalar ise şu şekildedir: Ekim ayında, “Ocakbaşı” adı verilen toplantıda, yaren topluluğunu oluşturan üyeler, “Dört Büyük” şeklinde tanımlanan yöneticilerden en yetkili olanı yani Yiğitbaşı’ni seçerler. Yiğitbaşı da kendisinden sonraki en yetkili kişi olan “Kâhya Beyi”ni seçer. Üçüncü yetkili yönetici olan “Yarenağası”ni, yiğitbaşı ve kahyabeyi, dördüncü yöneticiyi de yiğitbaşı, kahyabeyi ve yarenağası aralarında belirlerler.³⁶ “*Yiğitbaşı ve bölükbaşı toplanılan salonun sağ tarafındaki minderlere önce Yiğitbaşı sonra Bölükbaşı olmak üzere, Kahyabeği ve Bölükbaşı ise toplanılan salonun sol tarafındaki minderlere önce kahyabeği sonra Bölükbaşı olmak üzere otururlar ve sıra ile sıraya girmek isteyen gençler arasından 10’ar kişi yaren olarak seçip yanlarına oturturlar. Neticede Yiğitbaşı tarafı 12 kişi, Kahyabeği tarafı 12 kişi olmak üzere belirlenmiş olur. Sıra, Çavuşun seçimine gelmiştir. Sıra çavuşu da sıraya girmek isteyen gençler arasından (Sıra yapmaya mali durumu elverişli olmayan) seçilerek 25 kişilik sıra kurulmuş olur*”. Bundan sonra ocakbaşına ev sahipliği yapmış olan kişiden, ilk sıraya ev sahipliği yapacak olan kişiye sıranın devir edileceği, devir teslim töreni yapılır.³⁷ Çankırı ‘da ise, Yâran topluluğunun, sonbaharda bir araya gelerek, toplantılar başlamadan önce yaptıkları, bugün de halen sürmekte olan Arifane, erfene, zarifane (Ahmet Talay Onay’ın notu) adı verilen ilk toplantı uygulamasının yapılaş şekli ve toplantının gündeminden, Sonbaharda bir araya gelen 7-8 arkadaşın, öncelikle büyük Başağa ve Küçük Başağayı belirlemek suretiyle Yâran topluluğunu oluşturmaları, sonrasında düzenlenen erfenede de yemek çeşitleri, ışıkların adedi, beraber ocak yakacak olan kişilerin tespiti, Yâranların toplantıların dışında kalan sürelerde gidip gelecekleri kahve belirlenmesi, bunların yanı sıra, toplantının hizmetini sağlayan Çavuş’un seçilmesi, toplantı günü ve sigara gecesinin hangi günlerde gerçekleştirilmesinin kararlaştırılması, şeklinde olduğu kaynaklarda belirtilmektedir.³⁸ Elazığ “Kürsübaşı” Geleneğinde ise “Püsün” adı verilen ilk toplantıda, hangi yemek çeşitlerinin kimlere yaptırılacağı kura ile belirlenmekle birlikte, cimriliğiyle tanınmış kişilere daha masraflı

³⁵ Tülay Er. age. s. 36.

³⁶ G. Tarıman Cenikoğlu. age. s. 64.

³⁷ Bahattin Ereş, *Akşehir Yöresi Halk Kültürü Araştırması*, Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü Yay, Ankara, 1992 ss. 66-68.

³⁸ Hasan Üçok. *Çankırı’da Ahilikten Kalma Sohbet ve Yârân Teşkilatı*, Çankırı Vilayet Matbaası, Çankırı, 1932. S.47

yemeklerin kasıtlı olarak düşürülmeye çalışılması da mizahî yönüyle de dikkat çeken bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır³⁹.

Kırgızistan'da “Coro Bozo” Toplantılarının Genel İşleyişi ve Bu Toplantının İşleyişine Dair Kararların Alındığı İlk Toplantı

Ülke sınırlarımızın dışındaki Türk Topluluklarının düzenlemiş oldukları toplantılarda da, toplantıların genel işleyişinin belirlenip, sınırlarının çizildiği bir “ilk toplantı” yapılı; Kırgızistan'da düzenlenen, 20 ile 70 yaş arasındaki erkeklerin katılabildiği bir toplantı olan “Coro Bozo”dan bahsedecek olursak, toplantının genel işleyişi şu şekildedir: yirmibeş-kırk kişi arasındaki kişi sayısı ile oluşan,⁴⁰ Corokeç adıyla anılan kişi tarafından düzenlenen toplantılar, sonbaharda başlayıp, ilkbaharda biter. Herkes tarafından sevilen, otoriter birisi başkan seçilir. Başkana “Coro Başçı” veya “Coro Biy” denir. Coro Başçı'nın görevleri, toplantıların sırasını belirlemek, disiplini sağlamak, gerektiğinde ceza vermek ve gelen misafirlerin karşılanmasını kontrol etmektir. Toplantıda ayrıca hayal gücü ve mizahî yönü güçlü olan birisi en genç olanların içinden seçilir, ona da “Erke Bala” denir. Erke Bala, toplantının eğlenceli geçmesi için elinden geleni yapar, yarışmalar düzenler, cezalar verir. Toplantıda Coro Başçı'nın iki yardımcısı olur. Bunlar, Coro Başçının sağında ve solunda otururlar. Sağında oturana “On Atalık”, solunda oturana ise “Sol Atalık” denir. Bu yardımcıları kendi taraflarında oturan kişilerin disiplininden sorumludurlar ve oturan kişiler Coro Başçıya sadece onların aracılığıyla ulaşabilirler. Bozo servisini yapmak üzere iki tane görevli bulunur; bunlara “Kasekül” denir. Bozoyu savuran kişiye “Kölböğü”, karıştıran kişiye de “Kürököç” denir. İki kişi de kapıcıdır, onlara da “Eşik Ağası” denir. Bu görevlilerden Kürököç haricinde herkes, Coro bozo düzenler, Kürököç sırada yer almaz⁴¹. “Coro Bozo”da da İlk toplantıya rastlama mümkündür ve bu toplantı, “Aygır Cıyar” adı ile anılır. Bu toplantıya kimin ev sahipliği yapacağına Coro Biy karar verir⁴². Toplantı için ayrı çadır kurulur. Fazla çadırı olmayan Corokeç, oturduğu çadırdaki fazla eşyaları dışarı çıkararak içerisini kilim ve halılarla süsler⁴³.

³⁹ 11.10.2009 Tarihinde Elazığ'da Nihat Kazazoğlu ile gerçekleştirilmiş kişisel görüşme

⁴⁰ Karsten Arstanbek, *Kırgızskiye İğri, Razvleçeniye*, İlim Yayınevi, 2004, Bişkek, s. 74 – 79.

⁴¹ Karsten Arstanbek, age, s. 74–79

⁴² Karsten Arstanbek, age, s. 74–79

⁴³ Karsten Arstanbek, age s. 74–79

Sonuç ve Değerlendirme

Toplantılarla ilgili genel bir değerlendirme yapacak olursak, “Sohbet” Toplantılarının yapısal özelliklerinin yanı sıra, işlevsel özelliklerinin de ele alınması gerektiğinde, W. Bascom’ın ortaya koymuş olduğu, “*hoşça vakit geçirme, eğlenme ve eğlendirme*”, “*değerlere, toplumsal kurumlara ve törenlere destek verme*”, “*eğitim ve kültürün genç kuşaklara aktarılması*”, “*toplumsal ve kişisel baskılardan kurtulmak*”⁴⁴, başlıklarıyla genellediği dört işlevin görülmesinin yanında, üyelerini, toplum için örnek birer birey olarak şekillendirmeye çalışan, geleneksel toplantılar vasıtasıyla, bireylerin kazandığı toplumsal kimlik ve konumlar, bireylerin kendi aralarında ve topluluk dışındaki kitleyle geliştirdikleri iletişim yoluyla gerçekleştirdikleri yardımlaşma, dayanışma gibi işlevlerle, toplantıların genel dokusunu nitelendirebiliriz. Görüldüğü gibi, çok geniş bir coğrafyada asırlardır yaşatılan, “Sohbet” başlığı altında toplamayı uygun bulduğumuz toplantılarda görülebilen disiplinli, kurallı ve hiyerarşik yapılanmanın kendini güçlü bir şekilde hissettiren yapısı, topluluğun oluşturulması aşamasında, önemli bir kolektif bilinç, ortak akıl ve eğilim süzgecinden geçerek gerçekleştirilmektedir. Örneklerini verdiğimiz coğrafyanın genişliği göz önüne alındığında, tesadüf olarak nitelendirilemeyecek bu uygulama, Türk toplumunun yapısında, kültüründe var olan gelmiş demokratik anlayış ve örgütlenme biçimine örnek teşkil etmektedir. Dileğimiz, geleneksel topluluklarımızda tarihsel olarak gözlemleyebildiğimiz bu anlayışın, 21. Yüzyıl Türkiye’inde dünyaya örnek olacak şekilde geliştirilerek uygulanmasıdır.

⁴⁴ Metin Ekici, *Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri*, Geleneksel Yayınları 1, Ankara, 2004, s. 119-120.

KAYNAKÇA

- Absarılioğlu, A. (2003). *Çankırı'nın Milli Kültür Değeri Yâran*, Çankırı Belediyesi Kültür Yayınları, Kayıkcı Matbaası, Çankırı.
- Akbıyık, A. (2004). "Urfa Sıra Gecesinden, Çankırı Yâran Meclisine", *Çankırı Kültürü Bilgi Şöleni Bildirileri*, Deta Matbaası, Ankara.
- Akbıyık, A. (2006). "*Şanlıurfa Sıra Gecesi*", Elif Matbaası, Şanlıurfa.
- Arstanbek, K. (2004). *Kırgızskiye İğri, Razvleçeniye*, İlim Yayınevi, Bişkek.
- Ataman, S. (1994). "*Eski Safranbolu Hayatı*" Genişleterek Yayına Hazırlayan: Süleyman Şenel, Baskı, Canyığıt Grafik, İstanbul.
- 1967 Bolu İl Yıllığı, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1968.
- Cenikoğlu, G.T. (1998). *Akşehir'de Sıra Yarenleri*, Türk Dünyası Araştırmaları Yayını, İstanbul.
- Cenikoğlu, G.T. (2004). Akşehir'de Yarenlik Geleneği, *Çankırı Kültürü Bilgi Şöleni Bildirileri*, Deta Matbaası, Ankara.
- Düzgün, D. (1999). "*Erzurum Köy Seyirlik Oyunları*", Kültür Bakanlığı Yay, Ankara.
- Ekici, M. (2007). *Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri*, Geleneksel Yayıncılık, Ankara.
- Er, T. (1988). *Simav İlçesi ve Çevresi Yaren Teşkilatı*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Er, T. (2004). "Yâran- Yâren Kültürü Hakkında Bir Değerlendirme" *Çankırı Kültürü Bilgi Şöleni Bildirileri*, Deta Matbaası, Ankara.
- Ereş, B. (1992). *Akşehir Yöresi Halk Kültürü Araştırması*, Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara.
- Esin, E. (2001). "*Türk Kozmolojisine Giriş*" Yayına Hazırlayan Ergun Kocabıyık, Özbolu Yayınevi, Yayıncılık Matbaası, İstanbul.
- Genç, R. (1977). *I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, Kaşgarlı Mahmud'a Göre XI. Yüzyılda Türklerde Oyunlar ve Eğlenceler, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, C. III.
- Gökalp, Z. (1991). *Türk Uygarlığı Tarihi*, İnkılap Kitabevi, Anka Ofset, İstanbul.
- Gökyay, O.Ş. (2006). *Dem Korkudun Kitabı*, Kabalcı Yayınları, Yayıncılık Matbaası, İstanbul.
- Güldoğan, V. (2011). "Diyarbakır Kültürü", Kripto Yay, BRC Mat, Ankara.

- Güllülü, S. (1977). *Sosyoloji Açısından Ahi Birlikleri*, Ötüken Yayınevi, İrfan Matbaası, İstanbul.
- Hasan, F.İ. (1998). *Yasenkovo Folkloru*, Şumen Episkup Konstantin Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Şumen.
- İnan, A. (1931). *Türk Hukuk Ve İktisat Tarihi Mecmuası*, Orun ve Ülüş Meselesi, İstanbul.
- Kaya, A. (2003). “Dursunbey Halk Kültürüne Bir Bakış”, *Alaçam Dağları ve Dursunbey I. Ulusal Sempozyumu*, İmpa Mat, İstanbul.
- Köprülü, M.F. (1999). *Edebiyat Araştırmaları I*, TTK Basımevi, Ankara.
- Mıçırlar, H. (2004). *Barana Geleneği*, Dursunbey Folklor Araştırma Derneği Yayınlanmamış Notlar.
- Onay, A.T. (1928). *Halk Şiirlerinin Şekil ve Nev'i*. Devlet Matbaası, İstanbul.
- Ögel, B. (1991). *Türk Kültür Tarihine Giriş*, Başbakanlık Basımevi, Ankara.
- Özkan, O. (2002). “*Çankırı Geleneği ve Yaran Kültürü*” Kayıkçı Matbaacılık, Çankırı.
- Rahman, A. (1996). “*Uygur Folkloru*”, Çeviri: Soner Yalçın, Erkin Emet, Kültür Bakanlığı Hagem Yayınları, Ankara.
- Salün, M. (2002). “*Kütahya Gezek Geleneği ile Törelerimiz, Oyunlarımız*”, Ekspres Matbaası, Kütahya.
- Şenel, S. (2007). *Kastamonu'da Âşık Fasılları I. Cilt*, Kastamonu Valiliği İl Özel İdaresi Yayınları, Düzey Matbaacılık, İstanbul.
- Turhan, S., Tan, N. (2001). “*Artvin Halk Müziğine Giriş*”, Arvin Valiliği Kültür Yay, Cem Veb Ofset, Ankara.
- Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*, Grafiker Yayıncılık, Grafiker Ofset, Ankara, 2004.
- Üçok, H.H. (1932). *Çankırı'da Ahilikten Kalma Sohbet ve Yârân Teşkilatı*, Çankırı Vilayet Matbaası, Çankırı.